

RIVOJLANTIRUVCHI O‘YIN TEXNOLOGIYASI VA UNING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING JISMONIY VA RUHIY RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI

Umarova Mehriniso Ibragim qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Maktabgacha yoshdagi bolalarda xulq-atvor ko‘nikmalarini shakllantirish bilan bog‘liq psixologik muammolarni o‘rgangan va bundan tashqari o‘yinlarning turlari, xulq-atvor ko‘nikmalari maqsadli faoliyatga qaraganda o‘yinda osonroq va erta egallanishi haqida so‘z yuroitilgan.

Kalit so‘z: xulq-atvor, maktabgacha yosh, bolalar, kognitiv, o‘yin, rivojlanish.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются психологические проблемы, связанные с формированием навыков поведения у дошкольников, а также упоминаются виды игр и то, что навыки поведения легче и раньше усваиваются в игре, чем в целенаправленной деятельности.

Ключевые слова: поведение, дошкольный возраст, дети, познавательные, игра, развитие.

ABSTRACT

This article discusses the psychological problems associated with the formation of behavioral skills in preschoolers, and also mentions the types of games and the fact that behavioral skills are easier and earlier acquired in the game than in purposeful activities.

Keywords: behavior, preschool age, children, cognitive, game, development.

Katta maktab yoshidagi bolalarda ularning xatti-harakatlarini o‘z-o‘zini boshqarish imkoniyatlari o‘yin faoliyatida ham, boshqa sharoitlarda ham deyarli tengdir. Ba’zi holatlarda, masalan, poyga paytida, ular avvalgidan ko‘ra yaxshiroq ishlashi mumkin. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, umuman olganda aytish mumkinki, bolada o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘yin va o‘yin faoliyati muhim ahamiyatga ega. Bolaning aqliy rivojlanishi haqida fikr yuritar ekan, shuni ta’kidlash kerakki, sub’ekt o‘yin davomida, biror narsani yangi nom bilan nomlashda yoki nom o‘zgartirilganda faol bo‘lishga harakat qiladi. Chunki u moddiy

narsalarga asoslangan harakat rejasidan xayoliy, taklif predmetlarining mohiyatini aks ettiruvchi harakat rejasiga o'tadi. Bola tanasining moddiy shaklidan to'satdan bog'lanishning xayoliy shakliga o'tishi uchun asosga ega bo'lishi kerak, garchi u o'yinda bevosita ob'ektlar sifatida bunday boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qiladigan narsalarning ko'pini ishlatsa ham.

O'yin faoliyatida bu ob'ektlar nafaqat biron bir alomatni aks ettirish, balki ushbu asosiy narsalarni aks ettirish, shuningdek, aniq ob'ektga nisbatan tayanch nuqtasi harakati o'yinini takomillashtirish sifatida xizmat qiladi. Umumlashtirish orqali amalga oshiriladi. O'yin harakatlarini qisqartirish va umumlashtirish ko'rinishidagi mantiq izchil, izchil shaklga o'tish uchun asosdir. Psixolog J.Piaje o'yinda ob'ektlarni nomlash omiliga jiddiy yondashib, bu ish ramziy tafakkurning shakllanishiga asos bo'ladi, degan xulosaga keladi. Biroq, bu vaziyatni aks ettirishning yagona yo'li bu degani emas. Shu bois, mavzu nomini o'zgartirib, bolaning aql-zakovati va zehni tez bo'lishini kutish mantiqqa to'g'ri kelmaydi.

Darhaqiqat, narsalarning nomini o'zgartirish emas, balki o'yin faoliyatining tabiatini o'zgartirish bolaning aqliy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Darhaqiqat, o'yin faoliyatida bolalar harakatning yangi shaklini, ya'ni uning intellektual tomonini namoyon qiladi va shuning uchun o'yin harakatlarini shakllantirish jarayonida bola aqliy faoliyatning birinchi shaklini rivojlantiradi. Bu fakt bolaning aqliy rivojlanishi yoki umumiy rivojlanishi uchun o'yinning ahamiyatini ham aks ettiradi. Bola o'yin faoliyatida maktabga tayyorgarlik ko'radi, shuning uchun u aqliy faoliyatning aniq shakllarini o'z ichiga oladi.

Rolli o'yin nafaqat individual psixik jarayon, balki bolaning shaxsiy fazilatlari va fazilatlarini shakllantirish uchun ham muhimdir. Shuning uchun kattalar rolini tanlash va bajarish bolaning hissiy stimullari bilan uzviy bog'liqdir. Chunki o'yin jarayonida bolada boshqa narsaning tashqi belgilaridan, tengdoshlari ta'sirida, shuningdek, bolaning irodasiga zid ravishda tug'iladigan turli istak va istaklar paydo bo'ladi. O'yin mustaqil faoliyat bo'lib, unda bolalar tengdoshlari bilan muloqot qilishni boshlaydilar. Ularni umumiy maqsad, unga erishishning umumiy tajribasi birlashtiradi. Shuning uchun o'yin do'stona munosabatlarni rivojlantirish, jamoaviy hayot ko'nikmalarini, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Yosh bolalar guruhida qo'shma o'yin bilan birlashtirilgan murakkab munosabatlar shakllanadi. Tarbiyachining vazifasi har bir bolani faol o'yinga jalb qilish, bolalar o'rtasida do'stlik, halollik, tengdoshlari oldidagi mas'uliyat hissi asosida munosabatlarni o'rnatishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yinlari nafaqat atrofdagi narsa va hodisalarni bilish vositasi, balki yuqori ijtimoiy ahamiyatga ega. Boshqacha qilib aytganda, o'yin kuchli ta'lim vositasidir. Bolalar o'yinlari orqali ularda ijtimoiy foydali, ya'ni yuksak insoniy fazilatlarni tarbiyalash mumkin. Agar bolalarning o'yin faoliyatini chetdan

kuzatadigan bo'lsak, o'yin jarayonida ularning barcha shaxsiy fazilatlari (kimning kimga ko'proq qiziqishi, qobiliyati, irodasi, temperamenti) yaqqol namoyon bo'lishini ko'ramiz. Shuning uchun bolalarning o'yin faoliyati ularning individual ta'lim olishining juda qulay vositasidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar odatda yolg'iz o'ynashadi. Bu yoshdagi bolalarda mavzuli va konstruktiv o'yinlar orqali bilish, xotira, tasavvur, fikrlash va harakat qobiliyatlari rivojlanadi. Rolli o'yinlarda bolalar asosan kattalarning har kuni ko'rgan va kuzatadigan xatti-harakatlarini aks ettiradilar. 4-5 yoshli bolalarning o'yini asta-sekin jamoaviy shakl sifatlariga ega bo'ladi.

Bolalarning individual xususiyatlarini, xususan, ularning jamoaviy o'yinlari orqali kuzatish qulay. Bu o'yinlarda bolalar nafaqat kattalarning ob'ektlarga munosabatini, balki ularning o'zaro ta'sirini ham aks ettiradilar. Shuningdek, jamoaviy o'yinlarda bolalar bir guruh odamlarning murakkab hayotiy faoliyatini aks ettiradilar. Masalan, "poyezd" o'yinini olaylik. Mashinist, ko'mir yoquvchi, konduktor, nazoratchi, kassir, stansiya xodimlari va yo'lovchilar bo'ladi. Bunday bolalar jamoaviy o'yinlari rassomlarning faoliyatiga o'xshaydi. Chunki jamoaviy o'yinda har bir bola o'z rolini yaxshi o'ynashga intiladi, shu bilan birga o'yinning umumiy mazmunidan chetga chiqmaslikka harakat qiladi. Bu har bir boladan barcha qobiliyatlarini ishga solishni talab qiladi. Muayyan rollarga bo'lingan jamoaviy o'yin bolalardan qat'iy qoidalarga rioya qilishni va kerak bo'lganda muayyan vazifalarni bajarishni talab qiladi. Shuning uchun bunday bolalar jamoaviy o'yinlari katta psixologik ahamiyatga ega. Chunki bunday o'yinlar bolalarda irodalilik, xushmuomalalik, o'yin qoidalariga rioya qilish, tartib-intizom kabi ijobiy fazilatlarni tarbiyalaydi va rivojlantiradi.

Maktabgacha yoshdagi rolli o'yinlar endi mavzuning boyligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu o'yinlar jarayonida bolalarda etakchilik ko'nikmalari shakllana boshlaydi, ularda tashkilotchilik qobiliyatlari va qobiliyatlari rivojlana boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyati orasida tasviriy san'at ham juda muhimdir. Bolaning tasavvurining xususiyatiga qarab, uning atrofidagi hayotni qanday idrok etishi, xotira, tasavvur va tafakkur xususiyatlariga baho berish mumkin. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan chizilgan rasmlar ham ularning ichki kechinmalari, kayfiyatlari, orzulari, umidlari va ehtiyojlarini aks ettiradi. Bu yoshdagi bolalar rasm chizishga juda qiziqadi. Rasm chizish bolalar uchun o'ziga xos o'yin shaklidir. Bola birinchi navbatda ko'rgan narsasini chizadi, keyin bilganini, eslab qolganini va o'ylab topadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun musobaqalar juda muhim bo'lib, aynan shunday o'yinlarda muvaffaqiyatga erishish motivlari shakllanadi va mustahkamlanadi. Bu yoshdagi bolalar uchun eng yoqimli vaqt - musobaqalarda g'alaba qozonish va g'alaba qozonishning ahamiyati. Maktabgacha yoshdagi bolalarda

qurilish o‘yinlari asta-sekin mehnat faoliyatiga aylanib bormoqda. O‘yinda bola oddiy mehnat ko‘nikmalari va qobiliyatlarini egallashga kirishadi. Ob’ektlarning xususiyatlarini tushuna boshlaydi, amaliy fikrlash naqshlarini rivojlantiradi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun musobaqalar juda katta ahamiyatga ega bo‘lib, aynan shunday o‘yinlarda muvaffaqiyatga erishish motivlari shakllanadi va mustahkamlanadi. Bu yoshdagi bolalar uchun eng yoqimli vaqt - yutish va muvaffaqiyat bo‘lgan musobaqa o‘yinlarining ham ahamiyati juda katta. Katta maktabgacha yoshida qurish o‘yinlari asta-sekinlik bilan mehnat faoliyatiga aylanib boradi. O‘yinda bola sodda mehnat ko‘nikma va malakalarini egallay boshlaydi. Predmetlarning xossalarini anglay boshlaydi, amaliy tafakkur namunalari rivojlana boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Abdullayev, S. (2022). A MODERN APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF RESEARCH ACTIVITY IN PRESCHOOL CHILDREN. International Bulletin of Engineering and Technology, 2(11), 25–26. Retrieved from <https://internationalbulletins.com/intjour/index.php/ibet/article/view/143>
2. U Mekhriniso “The use of creative games in the educational process in preschool education” Web of Scientist: International Scientific Research Journal <https://wos.academiascience.org>. Published: May 19, 2022
3. M Umarova “MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI AXLOQIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBİYALASHNING O‘ZIGA XOSLIGI” Журнал естественных наук, 2022/8/25 <https://phys-tech.jdpu.uz/index.php/natscience/article/view/6538>
4. M Umarova “PRINCIPLES OF COMMUNICATION CULTURE DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN” Conferencea, 2023/3/7
5. U Mehriniso “BOLALARDA EKALOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH” TADQIQOTLAR, <http://tadqiqotlar.uz/index.php/01/article/view/526/505> 11-son_1-to‘plam_Aprel-2023
6. MI qizi Umarova “PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN’S PHYSICAL AND MENTAL DEVELOPMENT IN RULED GAMES” Educational Research in Universal Sciences, 295-297 2023.5.24 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/2352>
7. X Nuritdinova “SHAXSNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY VAZIFALARI” Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar 2022/12/15 <https://zenodo.org/record/7445514>

8. М Сайдиллаева “Effectiveness of variative development of educational programs in pedagogical processes” Общество и инновации, 2023.2.20, 160-165/ 2181-1415/© 2023 in Science LLC. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss2/S-pp160-165>

9. MB qizi Saydillayeva utish mumkin. “TA’LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK FAOLIYAT TURLARINI TASHKIL ETISH VA SAMARADORLIKKA ERISHISH YO‘LLARI”. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS 2022/11/5, 121-127 <https://scholar.google.ru/scholar?oi=bibs&cluster=2665915022005712967&btnI=1&hl=ru>